

сенсу вчення, предметно рефлексивного ставлення до навчання, суб'єктивної активності та суб'єктивного відношення. Якісні особливості розвитку мотиваційної сфери особистості залежать від ідентифікації образу Я, образу світу, образу майбутньої професійної діяльності, самооцінки та рефлексії.

Перспективами подальшого дослідження є вивчення співвідношення процесу формування особистості та розвитку її мотиваційної сфери.

Список використаної літератури.

1. Антонова, Н. О. (2010). *Особливості професійної мотивації студентів психологічного факультету*. Житомир: ЖДУ ім. І. Франка [українською мовою].
2. Кочарян, О. С. (2011). *Структура мотивації навчальної діяльності*. Харків: ХАІ [українською мовою].
3. Мельніченко, С. А. (2012). *Проблема вивчення мотивації у сучасній психологічній теорії*. Педагогічний процес: теорія і практика. Київ [українською мовою].

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОРАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

УДК 159.923.2

Кузьменко Юлія Володимирівна

*кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогічних наук, професійної та початкової освіти,
КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти»*

Короп Любов Миколаївна

*студентка спеціальності «Психологія»,
освітнього рівня «Магістр»,
КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти»*

Анотація. *Стаття присвячена проблемі дослідження особливостей моральної самосвідомості в підлітковому віці. Проаналізовано поняття «самосвідомість» та «моральна самосвідомість». Розглянуто останні дослідження, присвячені проблемі моральної самосвідомості в підлітковому віці.*

Ключові слова: *самосвідомість, мораль, моральна самосвідомість, підлітковий вік, духовність.*

Актуальність дослідження. Проблема морального становлення особистості привертає увагу науковців різних галузей протягом багатьох століть. Духовність і моральність завжди вважалися найважливішим фундаментом людини як особистості й запорукою гармонійного розвитку усіх потенційних можливостей її індивідуальності.

У підлітковому віці проявляється посилення егоїстичних тенденцій, низький рівень розвитку моральних цінностей і почуттів, спотворення моральної мотивації. Все це спричиняє у підлітків кризу духовності та моральності. Така ситуація потребує ефективних і науково обґрунтованих впливів на свідомість та самосвідомість особистості підлітка.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Проблеми розвитку моральної свідомості та самосвідомості особистості висвітлено в багатьох працях з філософії та етики (Р. Азімова, О. Дробницький, В. Малахов, О. Целікова, Д. Шимановський), педагогіки (Є. Бондаревська, В. Гурін, М. Красовицький, О. Сухомлинська, І. Харламов) та психології (І. Бех, М. Боришевський, Б. Братусь, І. Булах, І. Кон, С. Максименко, В. Москалець, Р. Павелків, М. Савчин, Є. Суботський, С. Тищенко, Н. Яцюк).

Вивченням психологічних закономірностей функціонування, механізмів та умов становлення самосвідомості, моральної самосвідомості в підлітковому віці займалися такі вчені як: Л. Божович, М. Боришевський, Л. Виготський, Л. Колберг, В. Крутецький, Ж. Піаже, А. Хвостов та ін.

Мета наукової публікації: провести теоретичний аналіз особливостей моральної самосвідомості в підлітковому віці.

Завдання статті:

1. Здійснити теоретичний аналіз поняття моральна самосвідомість.
2. Дослідити особливості моральної самосвідомості в підлітковому віці.

Методи та методики дослідження. Теоретико-методологічний системний аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, систематизація теоретичних даних.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні події в нашій країні підносять роль прагматичних досягнень зростаючої особистості та одночасно нівелюють роль її морально-духовних потенціалів. Це сприяє розвитку індиферентного ставлення молодोї людини до виконання етичних норм і принципів, які вироблені людством. При цьому помітною стає деформація системи цінностей молодої особистості, активізуються егоїстичні прагнення в ієрархії цінностей, спостерігається нерозвиненість моральних почуттів, відсутність паттернів поведінки, пов'язаних з моральним вибором. Усе це призводить до бездуховності та росту делінквентних форм поведінки серед підростаючого покоління.

Проблема розвитку моральної свідомості, формування її структури, інтерналізація моральних норм і цінностей, особливості прояву моральних мотивів, які виступають еквівалентом особистісної якості, завжди цікавили науковців.

На думку М. Хоффмана, моральний розвиток підлітків відбувається на основі наступних шляхів:

- 1) формування соціально припустимої поведінки, викликаної страхом перед покаранням з боку батьків, а також – інтерналізації заборон;
- 2) зростання емпатії, на засадах якої, підлітки відчують турботу про інших (Кротенко, В. І., 2014).

Х. Ремшмідт дослідив, що моральний розвиток у період дорослішання характеризується ускладненням, деперсоніфікацією та зростаючою лібералізацією ціннісних поглядів. У підлітків починають переважати абстрактні ціннісні поняття та погляди, які домінують у колі однолітків. У цей період цілий ряд суспільних цінностей (допомога, самопожертва) тимчасово втрачають свою значущість. Дуже актуальними для підлітків стають такі

цінності, як соціальний статус, авторитет, економічна та світоглядна самостійність, гігієна та зовнішній вигляд (Ткачук, Т. Л., 2008).

Л. Божович, вважає, що формування моральної свідомості підлітків відбувається на основі оцінок ними об'єктивних аспектів своєї діяльності, у якій розкриваються якості їх особистості.

Вченою підкреслюється, що процес становлення моральної самосвідомості здійснюється тоді, коли підліток досягає такого психічного рівня життєвого досвіду, при якому стає можливим пізнання й оцінка складної діяльності, якою й є морально-психологічна позиція людини.

На думку Л. Рувинського, в основі розвитку моральної самосвідомості підлітків лежать специфічні моральні протиріччя: внутрішні – між потребою, інтересом, метою, бажаннями особистості і рівнем розвитку особистісних сил, необхідних для їх здійснення, та зовнішні – протиріччя в ситуаціях морального конфлікту. Важливою складовою моральної самосвідомості підлітків є її когнітивний компонент, до якого належать моральні знання, система переконань, здатність до моральної рефлексії. Саме в підлітковому віці активно збільшується кількість знань про позитивні й негативні моральні якості особистості, зростає інформованість про етичні норми поведінки людей, відзначається посилення диференціації знань про мораль.

І. Бех, підкреслює, що основою моральної самосвідомості, зокрема моральних установок та переконань, виступає моральна рефлексія, яка інтенсивно розвивається в підлітковому віці. Моральна рефлексія – це здатність індивіда осмислювати свої спонуки, наслідки власних дій та вчинків для себе самого та інших людей, здатність до узгодження цілей власної поведінки із засобами їх досягнення. Саме з нею корелюють ті якісні зміни в моральному зростанні особистості, які виникають у перехідний період (Бех, І. Д., 2016).

Як показують спостереження Г. Абрамової, молодші підлітки (10-12 років) вже готові до засвоєння такої моральної категорії, як совість, але часто зв'язують її з негативними емоціями, а також нездатні повною мірою

аналізувати її нормативний зміст та використовувати як засіб впливу на мотивацію своєї поведінки. У старших підлітків (14-15 років) з'являється диференційоване емоційне ставлення до того змісту категорії совість, яка розуміється ними як система зобов'язань.

Результати досліджень показують, що в зв'язку з нагромадженням, розширенням життєвого досвіду в підлітків підсилюється здатність до моральної регуляції поведінки. Однак через слабкість механізмів самоконтролю в ситуаціях морального вибору вони дуже часто демонструють непослідовність вчинків і безпринципність. Як умови адекватного функціонування моральної саморегуляції вчені виділяють зв'язок ціннісного ставлення підлітків до моральних норм, нормативного «Я», мотивів як основних збудників поведінки.

Висновки. Отже, моральна самосвідомість — це усвідомлення особистістю себе, своїх моральних якостей, потенційних можливостей, поведінки, дій, вчинків, їхніх мотивів і наслідків, ставлення до навколишньої дійсності та інших людей, своєї діяльності і її значення для себе та суспільства.

Моральна самосвідомість підлітків знаходиться у процесі становлення, тому вона ще не сформувалася як цілісна і збалансована система. Через незрілість компонентів моральної самосвідомості створюється підґрунтя для непослідовних і суперечливих дій і вчинків підлітків.

Перспективами подальших досліджень є розробка програми розвитку моральної самосвідомості в підлітковому віці.

Список використаної літератури.

1. Кротенко, В. І. (2014). *Розвиток емпатії в дітей підліткового віку – складової риси гуманістичного розвитку суспільства*. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова [українською мовою].
2. Ткачук, Т. Л. (2008). *Психологічні тенденції розвитку моральних цінностей у підлітковому віці*. Київ [українською мовою].
3. Бех, І. Д. (2016). *Виховання особистості: сходження до духовності*. Київ: Либідь [українською мовою].